

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

технологій. Розглядаючи можливість планування і реалізації МПЗ у контексті застосування цих технологій, ми виявили новий тип вказаних зв'язків за критерієм «засоби здійснення і фіксації» —електронний. Цей вид відображення МПЗ може включати в себе як традиційні види планування (текстові, табличні, матричні, графічні), представлені в якісно новому вигляді – на електронних носіях інформації, що значно полегшує всі маніпуляції над ними, так і бути принципово новим типом виявлення і планування МПЗ. Особливістю цього виду фіксації МПЗ є використання комп'ютерного пошуку з метою виявлення міжпредметного матеріалу в системі суміжних навчальних дисциплін, а також використання функції гіперпосилань в електронних засобах планування для швидкого і детального ознайомлення з навчальним матеріалом міжпредметного змісту. Прикладом такого відображення МПЗ можуть бути електронні робочі навчальні програми, конспекти лекцій і практичних занять, інструкційні картки з окремої навчальної дисципліни, в яких можна розмістити виявлені традиційним шляхом або знайдені за допомогою комп'ютера посилання на матеріал міжпредметного змісту інших дисциплін. А для переходу до змісту цього матеріалу достатньо буде натиснути на гіперпосилання в електронному конспекті чи іншому документі клавішею комп'ютерної миші.

Зрозуміло, що робота з такого планування МПЗ вимагатиме від укладачів логічного мислення та чітких уявлень про співвідношення окремих частин різних навчальних предметів й обов'язково матиме колективний характер, що є проявом суб'єктивної умови здійснення МПЗ – “сумісної методичної роботи викладачів”.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновки, що забезпечення МПЗ є одним із засобів оптимізації навчального процесу у вищій школі загалом і художньо-трудовій підготовці майбутніх вчителів зокрема. Реалізація цих зв'язків на науковій основі може істотно сприяти вдосконаленню змісту навчання та підвищенню якості організації навчально-виховного процесу. Тому нині дуже актуальним є “озброєння” викладачів ВНЗ діючим механізмом реалізації МПЗ у навчально-виховному процесі, в основі якого лежить забезпечення всіх основних етапів, функцій, аспектів і факторів цього педагогічного явища, а також врахування тенденції розвитку сучасної вищої школи, основною ознакою якої стає комп'ютеризація навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еремкин А. И. Система межпредметных связей в высшей школе (Аспект подготовки учителя). — Харьков: Вища школа, 1984. — 152 с.
2. Єрємкін А. І., Андрєєва Н. Б. Міжпредметні зв'язки в системі професійної підготовки вчителя // Актуальні проблеми професійної педагогіки: Монографічний збірник. — Херсон: ХДПІ, 1996. — С. 41–42.
3. Зверев И. Д., Максимова В. Л. Межпредметные связи в современной школе. — М: Педагогика, 1981. — 160 с.
4. Лошкарева Н. А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса: Учеб. пособие для ФПК директоров школ. — М.: Изд-во МГПИ, 1981. — Вып. I. — 102 с.
5. Максимова В. Н. Межпредметные связи и совершенствование процесса обучения: Книга для учителя. — М.: Просвещение, 1984. — 143 с.
6. Римаренко В. Є. Міжпредметні дидактичні зв'язки і наступність в трудовому навчанні // Удосконалення форм і методів трудового навчання: Збірник. — К.: Радянська школа, 1962. — 94 с.
7. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. — М., 1965. — 48 с.
8. Федорец Г. Ф. Межпредметные связи в процессе обучения: Учеб. пособие. — Л.: Изд-во ЛГПИ, 1983. — 88 с.

Сергій ЗАЇКА, Оксана ЗАЇКА

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ВЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

В статті розглядається необхідність вивчення принципів декоративно-вжиткового мистецтва майбутніми вчителями трудового навчання. Основна увага приділяється ролі композиції в розвитку творчих та художньо-естетичних здібностей студентів, адже однією з умов художньої виразності

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

творів є композиційна якість. Вона складається з гармонійності, співрозмірності та цілності, що є важливим фактором естетичної досконалості творів і засвідчує професійну майстерність і самобутню творчість автора.

Розширення номенклатури професій, орієнтація їх на сферу послуг, економічні напрямки, впровадження модульного навчання та інших інноваційних технологій навчання потребують педагога школи нової генерації. Він має бути готовий до роботи в нових умовах, здатний адаптуватися до змін і швидко реагувати на сучасні процеси соціального та економічного розвитку суспільства, бути широко обізнаним з питань декоративно-вжиткового мистецтва як одного з видів художньої діяльності, володіти широким естетичним кругозором, достатньою професійною підготовкою, інтерпретувати традиції народного мистецтва, поєднуючи естетичні та практичні якості.

Сучасне народне декоративно-вжиткове мистецтво України — це частина народної культури. Витоки його сягають у сиву давнину. Зберігаючи тісний зв'язок з традиціями народної творчості минулого, воно набуває нового змісту, якостей і рис сьогодення.

Народне мистецтво є складним і багатограним явищем культури. Воно охоплює всі види народної творчості — музику, танці, пісні, фольклор, будівництво, прикладне мистецтво, що розвиваються як єдиний комплекс, органічно входять у життя народу. Протягом усієї історії людства це мистецтво відображало його смаки й уподобання, поняття про красу, морально-етичні норми. Здавна Україна славиться своїми талановитими митцями: гончарями, різьбярями, ткачами, килимарницями, вишивальницями, які створювали життєво необхідні речі, що поєднували в собі красу і доцільність. Майстри намагалися не тільки зробити корисні, зручні в побуті предмети, а й прикрасити їх.

Про те, яка сприйнятлива душа народу до всього прекрасного в житті, чудово сказав Олесь Гончар: “Дівоче вбрання і козацька люлька, інкрустований топірець гуцула і різьблена спинка саней, бабусина розмальована скриня і мисник на стіні, вишитий рушник і звичайна віконна лиштва — будь-яка ужиткова річ під рукою невідомого художника чи художниці ставала мистецьким утвором... Людина оточувала себе красою, знала в ній смак, художньо прикрашувала життя, заповнена одвічним, таким нестримним бажанням творити” [1, 7].

Народ завжди прагнув зробити радісною важку щоденну працю, наповнити красою нужденне життя, прикрасити побут. Створюючи предмети вжиткового мистецтва, народні майстри використовували природні матеріали — дерево, глину, вовну, коноплі, різні види металу. Вони прекрасно знали і відчували властивості й особливості матеріалу і намагалися найповніше показати його красу. Ось чому з глини на гончарному крузі народжувалися чудові, бездоганні за формою глечики, макітри, тарелі, прикрашені яскравим, соковитим розписом; дерев'яні речі народні умільці оздоблювали випалюванням, різноманітним різьбленням, інкрустацією. Життя селянина було тісно пов'язане з природою, але він ніколи її не копіював. Народні майстри черпали в цьому невичерпному джерелі образи, творчо втілювали їх у художніх виробках.

У різьбленні, розписах часто зустрічаються також орнаментовані кола-розетки, що зображували сонце; шестипелюстковий знак символізував блискавку, грім. Як далекий відгомін сивої давнини в орнаментах лишилися ці знаки-символи краси орнаментальних форм.

Розвиток народного мистецтва — це еволюційний процес, який ґрунтується на традиціях і поступовому нагромадженні нових рис. Кожний майстер, вносячи в загальний здобуток своє особисте, що йде від його обдарованості, смаків та уподобань, сприяє цьому розвиткові. Спираючись на колективні досягнення попередників, сучасні митці продовжують і розвивають народні традиції. Найбільш вдалі орнаментальні мотиви, композиційні та колірні рішення стають улюбленими, їх підхоплюють інші, згодом вони входять у загальний здобуток колективу, перетворюються на традицію.

Духовний світ та естетична уява майстра віками складались у щоденному спілкуванні з природою, яка наділила його відчуттям краси, прагненням створювати оточуючі предмети яскравими та досконалими. Завдяки цьому, твори, що вийшли з рук талановитих народних майстрів, вирізняються художньою завершеністю. Тому для формування уявлень про декоративну культуру необхідно розвивати в студентів здатність сприймати і цінувати не тільки зразки мистецтва, а й

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

навколишню природу та явища живої дійсності, бачити красу і досконалість форм. Цьому сприяє проведення екскурсій на природу, під час яких доцільно робити начерки і замальовки різних об'єктів, що допоможе глибше зрозуміти походження, характер і зміст декоративних форм у народному мистецтві, а також розкриє можливості й засоби застосування їх у майбутній творчій діяльності.

Опрацьовуючи орнаментальну композицію, необхідно націлювати студентів не лише на відтворення відомих їм мотивів, а й на створення нових декоративних образів, навіяних розмаїттям та багатством навколишнього рослинного й тваринного світу. Проектування орнаментальних чи сюжетних композицій має важливе значення для формування розуміння цілісності художнього виробу. І тільки безпосередня робота над таким вирішенням мистецької речі допоможе студентам розвинути відчуття композиційних законів побудови її форм і декору, розуміння суті декоративності виробів, уможливить здобуття вмінь і знань, необхідних для творчого зростання. Ось чому робота над цілісним вирішенням художньої речі повинна становити основу навчання.

Формування відчуття декоративності варто починати з найпростішого: дати загальне поняття про композицію. Композиція є складовою всіх видів мистецтва. Це слово походить від латинської мови: *com* — *взаємно* і *positio* — *розміщення*, отже означає *взаєморозміщення*. Композиція — це об'єднання художніх елементів у єдине ціле, що становить художній твір. Однією з умов художньої виразності творів є композиційна якість. Вона складається з гармонійності, співрозмірності та цільності, що є важливим фактором естетичної досконалості творів і засвідчує професійну майстерність і самобутню творчість автора, його здатність пояснити її зв'язок із природою, народним досвідом, традиціями національної культури тощо, звернути увагу на характерні особливості її побудови, художньо-образний зміст та ін.

Під час занять студенти повинні не лише копіювати зразки народного мистецтва, а й творчо використовувати традиційні елементи і мотиви орнаменту, форми виробів місцевої школи народної творчості, компонуючи їх по-своєму, враховуючи гармонійність форм як відсутність протиріч між різними геометричними та фізичними (колір, маса, фактура) характеристиками. При цьому співрозмірність форм частин композиції має бути у співвідношенні, що створює правильний масштаб для зорового сприймання кожної з них. Основу співрозмірності або масштабності становлять усталені уявлення про нормальні розміри і маси тих чи інших предметів та їх частин.

При проектуванні речей потрібно звертати увагу на особливості орнаменту і форм виробів місцевого промислу, простоту зображувальних засобів, силу художньої виразності. Виразність — це особливе, яскраве враження від побаченого. Сюди відносяться всі прийоми композиції: пропорція, контраст, нюанси, ритм, симетрія, етика, динаміка та властиві форми (колір, тон, текстура, фактура, пластика). Так, декоративна пластика, насичена і повністю заповнена орнаментом, буде гарно виглядати на білій стіні. Тарілка з червоного дерева втратить справжню художню якість на темному килимі. Виразність досягається діяльністю композиції та окремими її елементами.

Виразність окремих предметів підкоряється загалом комплексу середовища, обстановки. Якщо в одному приміщенні велику кількість виробів не об'єднати і не підпорядкувати загальному, то вони можуть заважати один одному, втрачаючи свою виразність.

Вищою формою виявлення художньої майстерності у декоративно-ужитковому мистецтві є образ. Тільки справжнім твором мистецтва властивий цілісний художній образ.

Для цього мистецтва характерна своя специфічна форма художньої образності. Вона залежить від утилітарної функції та практичного призначення предмета. Такому виду мистецтва властивий ще й принцип стильового підбору, що зумовлює певну рівновагу предметів, поєднання нових і старих форм, створення ансамблю — першого кроку на шляху створення відповідного образу. При ознайомленні з виробом звертає на себе увагу його форма. Першим творцем краси є природа. Створюючи форми на основі природних, майстер бере до уваги їх практичне використання, призначення, матеріальні можливості обробки та інструменти. Так чи інакше це все примушує його видозмінювати форму.

Практичні заняття з народних промислів Полісся, наприклад, можна спрямовувати на формування у студентів виконавських навичок і вмінь для виготовлення художніх речей на основі знань, отриманих у процесі теоретичного навчання (особливо — художньо-змістового), професійної

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

орієнтації. Тільки повноцінне залучення до народного мистецтва може стати умовою формування трудових умінь декоративно-вжиткового характеру.

В процесі навчання важливо передбачити перевагу світоглядного, теоретичного курсу над елементами практичного виконання, тобто забезпечити пряму залежність виконавських навичок від рівня духовності. Враховуючи це, основними напрямками формування трудових умінь особистості, на нашу думку, є: передання студентам знань про витоки, художні та виконавські традиції народного декоративно-прикладного мистецтва; формування уявлень про декоративну культуру, що передбачають гармонійне та цілісне вирішення мистецького виробу; забезпечення виконавської майстерності, що становить засвоєння певних художніх і технологічних прийомів та навичок виготовлення і декорування виробів.

Формування у студентів знань про джерела, художні і виконавські традиції народного декоративно-вжиткового мистецтва повинно здійснюватися на ґрунті осмисленого запам'ятовування й сприйняття головних, загальних і локальних особливостей творів різних традиційних центрів народного мистецтва. Під час занять доцільно використовувати різноманітний ілюстративний матеріал, особливо зразки творів народних майстрів, за кожним з яких бажано проводити декоративно-змістовий аналіз, що має відбуватися на тлі якомога повнішого відображення їх зв'язку із середовищем, життям, традицією, історією народу, народним світосприйманням, національною свідомістю.

Водночас необхідно висвітлювати такі питання: де, хто і коли створив декоративну композицію; форма, декор, техніка виконання в узгодженні з матеріалом і призначенням речі; різноманітність декоративних мотивів і техніки їх виконання; загальне та місцеве у виробках декоративно-вжиткового характеру різних шкіл народного мистецтва; роль естетичного сприйняття природи і трудової діяльності в процесі виготовлення художнього виробу майстром. Як свідчить практика, такий аналіз сприяє творчому розумінню народного мистецтва, формуванню цілеспрямованих навичок роботи з пошуку і вивчення творів декоративно-прикладного мистецтва.

При доборі взірців художніх виробів не треба обмежуватися тільки одним видом промислу. Дуже важливо дати студентам уявлення про різні види народного мистецтва (кераміку, вишивку, різьблення тощо), про їхню своєрідність, відзначити ансамблевість художніх речей, їх гармонійне поєднання з оточуючим середовищем, іншими речами. Після такого загального ознайомлення необхідно глибше вивчати певний вид художнього промислу. Починати це варто із взірців художніх виробів рідного краю. Важливо проводити заняття, використовуючи такі форми роботи, як виставки, лекції та практичні заняття, а також науково-дослідну діяльність, що комплекс має не тільки пізнавально-освітній характер, а й сприяє вихованню та розвитку в молоді почуття прекрасного, потреби творити й жити за законами краси.

Доцільно, щоб на заняттях студенти могли робити начерки і замальовки окремих художніх виробів. Тут необхідно ставити конкретне завдання аналізу виробів, глибоко вивчати й використовувати в роботі ті технічні й високодекоративні прийоми народного мистецтва, які мають значущі художні традиції і пов'язані з національною культурою. При цьому студенти не копіюють взірці, а творчо використовують отримані знання та навички, розробляючи композиції й елементи орнаменту, форми виробів по-своєму, спираючись на традиції місцевої школи народного мистецтва. Виконані студентами роботи мають відзначатись яскравою своєрідністю, становить певну декоративну цінність, характеризуватись якістю виконання, бути суспільно корисними.

Інтеграція світоглядних і декоративно-практичних чинників у процесі вивчення декоративно-вжиткового мистецтва в трудовій підготовці майбутнього вчителя відбувається, звичайно, за різних матеріально-технічних обставин: в одних випадках навчальні заклади розташовані в регіонах відродження згасаючих художніх ремесел, в інших — у регіонах інтенсивного розвитку художніх промислів. Це вимагає різних форм навчально-виховної роботи.

У першому випадку проводять вивчення і відродження згасаючих промислів: пошук майстрів, котрі володіють художнім ремеслом, характерним для певної місцевості; винайдення старовинних речей, що збереглися у населення; організація в навчальному закладі музею або куточка народного мистецтва; зустрічі, бесіди зі старожилами, істориками, мистецтвознавцями; залучення народних майстрів до педагогічної діяльності з відродження й розвитку художнього ремесла на базі навчальних майстерень, а також використання форм учнівства (за згодою майстра до нього прикріплюють найбільш здібних і зацікавлених студентів для вивчення та опанування "таємниць"

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ТА ДИЗАЙН У ТРУДОВІЙ ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

традиційного мистецтва безпосередньо в його майстерні); здійснення екскурсій-занять у краєзнавчому, історичному, художньому музеях, відвідання виставок.

Отже, формування трудових вмінь та навичок студентів засобами декоративно-ужиткового мистецтва є складовою частиною сучасної концепції розвитку національної культури, в зокрема традиційної народної художньої творчості, а відтак має важливе педагогічне та суспільне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар О. Катерина Білокур. — К.: Мистецтво, 1972. — 35 с.
2. Литвинець Е. М. Чарівні візерунки. — К.: Рад. школа, 1985. — 60 с.
3. Прикрась свій дім / Л. П. Гура, Л. Є. Жоголь та ін. — К.: Техніка, 1988. — 304 с.

Ірина РАДЕЦЬКА

СТРУКТУРА ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНИХ УМІНЬ УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

В статті розглянуто художньо-проектні та педагогічні уміння. Проаналізовано діяльність учителя трудового навчання в умовах проектно-технологічної діяльності. Визначено структуру художньо-проектних умінь учителя трудового навчання.

Зміни у методиці викладання трудового навчання в загальноосвітній школі вносять певні корективи у процес підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Основою реалізації нового змісту трудового навчання, як підкреслено в Державному стандарті освітньої галузі “Технології”, є проектно-технологічна та інформаційна діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини — від появи творчого задуму до реалізації готового продукту.

О. Коберник, В. Бербец, В. Сидоренко, С. Яшук зазначають, що серед різноманіття нових педагогічних технологій у системі освіти, придатних для реалізації особистісно-орієнтованого підходу, найбільш характерною є проектна методика навчання, котра є новою педагогічною технологією [1].

Метою статті є визначення структури художньо-проектних умінь учителів трудового навчання.

Проектна діяльність є важливим компонентом системи продуктивної освіти і нетрадиційним способом організації освітніх процесів через активні способи дій: планування, прогнозування, аналіз, синтез.

У проектно-технологічній діяльності на уроках трудового навчання розрізняють чотири етапи — організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний, заключний. Організаційно-підготовчий етап передбачає вибір об’єкта проектування. На цьому етапі учні визначають проблему, формують та пропонують різноманітні ідеї, аналізують прототипи виробів (проектів), обговорюють оптимальні варіанти форми та конструкції виробу, визначають загальний вигляд і дизайн майбутнього виробу. На другому, конструкторському етапі учні розробляють ескіз, креслення, добирають матеріал та інструменти, необхідні для виготовлення виробу (проекту). Результатом технологічного етапу буде реалізація творчого проекту згідно з передбаченим технологічним процесом виготовлення виробу. На заключному етапі здійснюється кінцевий контроль, коригування виконаного виробу порівняно із запланованим, остаточне оформлення та захист творчого проекту.

Під час професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання дуже мало уваги приділяється організаційно-підготовчому етапу (етапу аналізу прототипів, творчого пошуку, виникнення ідеї та відображення її образотворчими засобами).

З аналізу вищесказаного помітна необхідність збільшення уваги при підготовці майбутніх учителів трудового навчання до предметів художнього циклу та вивчення методів проектування.

У контексті нашого дослідження — формування художньо-проектних умінь майбутніх учителів трудового навчання — розкриємо сутність понять “проектування”, “художнє проектування”. Термін “проектування”, як вказано у “Словнику іноземних слів”, походить від